

פרשת בשלח – "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" – המעבר מעבדות לחירות וטו' בשבט.

ד"ר זאב פרידמן – מנכ"ל המרכז הישראלי לאפוטרופסות.

בפרשה הקודמת – "בא", הוצגה התכנית האלוקית **במערכה הראשונה**, שכוללת מתווה טיפולי חינוכי סדור ושיטתי **במצרים**, של התנעת התהליך, של גמילת עם העבדים מעבדות והפיכתו לעם של בני חורין. הבה נמשיך בתכנית האלוקית **במערכה השנייה** – ביציאה ממצרים.

"ויהי, בשלח פרעה את-העם, ולא-נחם אלהים דרך ארץ פלשתים, כי קרוב הוא: כי אמר אלהים, פן-ינחם העם בראתם מלחמה--ושבו מצרימה. ויסב אלהים את-העם דרך המדבר, ים-סוף" (יג, יז-יח). המתווה הטיפולי חינוכי דורש זמן ותהליך לא קצר. אי אפשר לעשות זאת במהירות, במיידיות "בלחיצה על כפתור". הנה מגיעים אנו בפרשתנו למבחן הטיפולי חינוכי הראשון אחרי היציאה ממצרים, שהוא קו פרשת המים (תרתי משמע) בין עם עבדים לעם של בני חורין. עם ישראל ניצב עם פניו, אל מול ים סוף, כשמאחוריו מתקרב צבא מצרים על שריוני בראשות פרעה, הרודף אחר נתיניו העבדים שברחו זה עתה ממצרים.

"ויגד למלך מצרים, כי ברח העם..... ויאסר, את-רכבו; ואת-עמו, לקח עמו. ויקח, שש-מאות רכב בחור, וכל, רכב מצרים; ושלשם, על-כלו. וירדף, אחרי בני ישראל; ובני ישראל, יצאים ביד רמה. וירדפו מצרים אחריהם, וישגו אותם חנים על-הים, כל-סוס רכב פרעה, ופרשיו וחילו-על-פי, החירות, לפני, בעל צפן. ופרעה, הקריב; וישאו בני-ישראל את-עיניהם והנה מצרים נסע אחריהם, וייראו מאד, ויצעקו בני-ישראל, אל-יהוה. ויאמרו, אל-משה, המבלי איך-קברים במצרים, לקחתנו למוות במדבר: מה-זאת עשית לנו, להוציאנו ממצרים. הלא זה הדבר, אשר דברנו אליך במצרים לאמר, חדל ממנו, ונעבד את-מצרים: כי טוב לנו עבד את-מצרים, ממתנו במדבר. ויאמר משה אל-העם, אל-תיראו--התניצבו וראו את-ישועת יהוה, אשר-נעשה לכם היום: כי, אשר ראיתם את-מצרים היום--לא תספו לראתם עוד, עד-עולם. יהוה, ילחם לכם; ואתם, תחרישון. (יד, הי-יד). סם עבדות מצרים עדיין מהול בדמם ובנפשם. יצאנו פיזית ממצרים אבל עדיין מצרים בתוכנו. עתה אנו **בקליניקה המדברית** – כאן מתחיל תהליך טיפול אמיתי ומומשך.

מתקיים כאן מאבק בין כוחות: בין גאולה לבין גלות, בין חירות לבין שעבוד, בין עצמאות לבין תלות? מי ימשוך יותר את העם? איזה כח יגבר יותר? זה מזכיר לי את תיאורית השינוי של קורט לוין פסיכולוג יהודי (1890 - 1947) אודות "שדה הכוחות הפסיכולוגי" – איזה כח יקדם ואיזה כח יעכב את השינוי.

בפרשתנו, הים לקראת בקיעתו, מסמל את הגאולה: החירות-העצמאות ואילו מצרים מסמלת את הגלות: השעבוד – התלות. מי יהיה המכריע ומי יהיה המנצח, – הגאולה או הגלות? החירות או השעבוד? העצמאות או התלות?

במי תהא תלויה ההכרעה, – האם רק בקב"ה? או רק בעם ישראל? או בשניהם ביחד?

בדיאלקטיקה הזאת של מאבק הכוחות בין גאולה לבין גלות, בין חירות לבין שעבוד, בין עצמאות לבין תלות, מופיע בפרשתנו הפסוק המכונן: **"ד' ילחם לכם ואתם תחרישון"**.

בקריאה פשטנית של הפסוק ניתן להבין, שההכרעה מסורה אך ורק לקב"ה. דומה שמצב הצבירה הוא: **עם ישראל פסיבי ואילו הקב"ה אקטיבי**.

אך בקריאה אחרת של הפסוק, ניתן לקרוא אחרת: **"ד' ילחם לכם ואתם תחרישון?" (בסימן שאלה).** המסר בנדבך זה המוטמע בתכנית השיקום של עם ישראל, הוא: "תתחזקו באמונתכם בקב"ה: **"ויאמינו בה' ובמשה עבדו"**. אבל גם תיקחו אחריות פעילה על גורלכם, חייכם ועתידיכם". זאת קריאה המציבה את מודל השילוב: **הקב"ה ועם ישראל. גם וגם. במילה תחרישון** – יש נוכחות לאותיות של המילה- חירות.

רבי מאיר מפרמישלן, מגדולי האדמו"רים החסידיים (1820-1850) קורא את הפסוק בקריאתו המיוחדת והיצירתית, במודל השילוב: "די ילחם לך ואתם תחרישון" – "ד' יתן לכם לחם, אם אתם תחרישון האדמה".

הדיאלקטיקה שבין **תחרישון** - מצב פסיבי נטול אחריות, לבין **תחרישון**-מצב אקטיבי של אחריות, הפך לדיון אידאולוגי בוויכוח המוכר בדורנו, האם לימוד תורה בלבד, או עבודה בלבד? או האם שניהם יכולים לשמש בכפיפה אחת?

רבי מאיר מפרמישלן, מציב לנו מודל משולב, על המנעד שבין - רק תורה, לבין - רק עבודה. לדעתו, ניתן לשלב את השניים. **גם אחריות לתורה וגם אחריות לעבודה.**

בפרקי אבות פרק א' משנה ב' נאמר: "על שלושה דברים העולם עומד: על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים". האדם בונה את עולמו בשילוב מנצח של השלושה. **האדם מעניק לעצמו** זהות עם משמעות של אחריות המשלבת תורה ועבודה, אך גם **מעניק לאחר ולזולתו**, נתינה של גמילות חסדים, מתוך מקום של **עצמאות וחירות.**

הד למודל המשלב תורה ועבודה, נמצא גם אצל **הרמב"ם** בהלכות "מתנות עניים":

"כל המשיב על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה, הרי זה חילל את השם. ביזה את התורה וכיבה את מאור הדת... לעולם ידחק אדם עצמו ויתגלגל בצער ואל יצטרך לבריות ואל ישליך עצמו על הציבור. וכן צוו חכמים ואמרו: עשה שבתך חול ואל יצטרך לבריות. ואפילו היה חכם ומכובד והעני, **יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת ולא יצטרך לבריות. מוטב לפשוט עור בהמות נבלות ולא יאמר לעם, חכם גדול אני, כהן אני, פרנסוני.**"

נושאי הדגל של תפיסת האחריות המשלבת גם וגם, תורה ועבודה, היו גדולי ישראל ומאורות גדולים, ביניהם, - **רבי יוחנן הסנדלר, רבי יצחק נפחא הנפח, שמאי הבנאי, הלל חוטב העצים, רבי יהושע הפחמאי אברבנאל הכלכלן, הרמב"ן והרמב"ם הרופאים, ועוד רבים אחרים.**

המהר"ל מפראג, (1525-1608) בספרו "תפארת ישראל", מתאר את חיי היהודי, כפירמדה בעלת שלוש קומות: **טבע, שכל ותורה.** לדעתו, זה השילוב המנצח, של היות היהודי בעת ובעונה אחת נטוע בשלושה מרחבים: **הטבע-העבודה המתמדת ליישובו של עולם, לתיקון הטבע, לעובדו ולשומרו, במימוש האחריות, של הקיום והצמיחה היום יומית. השכל- האחריות לשיפורו קידומו והשבחתו של השכל, בבחינת רכישת השכלה, ידע ומיומנויות. התורה-האחריות לשמירת הזהות האמונית, הרוחנית והתורנית. יש לדעת בדברי המהר"ל, הצגת מתווה אמוני חינוכי פסיכולוגי, של אחריות ושליטה על טבעך (הטבע שלך) שפעמים מאיים עליך בפיתויים בעלי יצר. ההתגברות על כך היא, בלקיחת אחריות בתבונה ובשכל, בשליטה עצמית וכל זאת במרחב גבולות של איזונים ובלמים, של תורה ודרך ארץ. עם ישראל יצא לדרך ממצב של **טבע** המכור לעבדות, לעבר לקיחת אחריות – לחרוש את האדמה. **הנביא ישעיהו** (מה, יז-יט) מדגיש את תפקידו של האדם בתיקון עולמו של הקב"ה: "כי כה אָמַר ה' בֹּרָא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים, יִצְרָה אֶרֶץ וְעָשָׂה הוּא כֹּהֲנָה. לֹא תִהְיֶה בְרָאָה, לְשֵׁבֶת יִצְרָה; אֲנִי ה' וְאֵין עוֹד".**

הוויכוח המתנהל בין רבי עקיבא לבין טורנוסרופוס הרומאי: מה חשוב יותר – יצירתו של הקב"ה או יצירתו של האדם? שופך אור על דיוננו: **תחרישון או תחרישון?** – "אמר לו (רבי עקיבא): של בשר ודם נאים. אמר לו (טורנוסרופוס): למה אתם מולין? אמר לו (רבי עקיבא): אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך, שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש ברוך הוא. הביא לו רבי עקיבא שיבולים וגלוסקאות (כעכים). אמר לו (רבי עקיבא): אלו מעשה הקדוש ברוך הוא, ואלו מעשה ידי אדם. אמר לו: אין אלו נאים יותר מן השיבולים? לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא את המצוות לישראל, אלא לצרף אותם בהם. (מדרש תנחומא, תזרע, ה', ה'). הנה לנו בהקשר לדיוננו, הכרעה ברורה לכיוון של יצירתו של האדם. רק אם תיקח אחריות, תהא אקטיבי ולא פסיבי, תחרוש ולא תחריש, רק אז תוכל ליצור ולתקן עולם.

הרב שלמה זלמן שרגאי (1899-1995) שהיה ראש עיריית ירושלים בראשית שנות ה-50, טבע את המשפט: "**קדש חייך בתורה וטהרם בעבודה**". משפט זה שימש השראה לחזון תורה ועבודה של

תנועת "בני עקיבא", הנקראת על שם רבי עקיבא, שחרטה על סימלה את מודל השילוב: **לוחות הברית- התורה, ביחד עם - הקילשון והחרמש.**

טו' בשבט שחל השבת, מלמדנו: "כי האדם הוא עץ השדה".

העץ מחובר לאדמה לטבע, והאדם הוא שורש המילה אדמה. האדם צריך להעמיק אמונתו בקב"ה ללמוד תורה ולהתפלל: " ותן טל ומטר על פני האדמה". אך על האדם גם לקחת אחריות מעשית לגורלו ולדאוג אישית לצמיחתו ולבלובו, כמו העץ.

הפילוסוף ואיש הציונות הרוחנית **מרטין בובר** (1878-1965) בספרו " **בין עם לארצו**, עמ' 16, מדגיש את **חיבור האדם לאדמה**: " האדם והאדמה הוא שיתוף המתפתח ונעשה סולידאריות מיוחדת...הקשר בין אדם ואדמה מקבל ביטוי אחר וחזק עוד יותר, בשעה שלא מדובר בתבל בכלל, אלא דווקא בארץ כנען... האדם מושם תחת עול מצוות האל בחיבור כה אמיץ עם האדמה, עד שהתייחסותו למצווה האלוהית גורמת במישרין לטובת האדמה או לרעתה".

ההדדיות בין הקב"ה לבין עם ישראל, ההדדיות בין האדם לאדמה, היא יצירת מרחב חיים של משמעות. שהרי גם במצרים העבדות הייתה עבודה, אך הייתה נטולה משמעות, יעוד והגשמה.

המשורר הלאומי **חיים נחמן ביאליק** מוסיף לסיליבוס של המתווה הטיפולי חינוכי מעבודות לחירות, **שורות שירה בפרשתו- פרשת שירה, לחשיבות ערך האחריות לחיי עבודה**: " מי יצילנו מרעב? ומי יאכילנו לחם רב? ומי ישקנו כוס חלב? למי תודה, למי ברכה? לעבודה ולמלאכה. ומי נטע עצים בגן, לפרי וצל, כל מין וזן, ובשדות זרע דגן? למי תודה, למי ברכה? לעבודה ולמלאכה... על כן נעבוד, על כן נעמול. תמיד, בכל ימי החול. כבוד העול, נעים העול. ובעת הפנאי נשיר בקול שירי תודה, שירי ברכה, לעבודה ולמלאכה".

בפרשתנו מודגשת אבן דרך נוספת במתווה החינוכי טיפולי מעבודות לחירות, והיא - השבת:
"וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, יָצְאוּ מִן-הָעַם לְלֶקֶט; וְלֹא, מִצָּאוּ. וַיֹּאמֶר יְהוָה, אֶל-מֹשֶׁה: עַד-אַנָּה, מֵאַנְתָּם, לְשֹׁמֵר מִצְוֹתַי, וְתוֹרֹתַי. רְאוּ, כִּי-יְהוֹה נָתַן לָכֶם הַשְּׁבֶת--עַל-כֵּן הוּא נָתַן לָכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁשִׁי, לָחֶם יוֹמָיִם; שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתָּיו, אֶל-יְצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ--בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי. וַיִּשְׁבְּתוּ הָעָם, בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי". (טז', כה'- ל').

נכון הוא לקחת אחריות על מעשיך בחרישה ובעבודה כל ימות השבוע, אבל עליך גם לקחת אחריות על גופך ונפשך – במנוחת השבת. " השבת היא נקודת הדממה של העולם המסתובב" (השני בארבעה קוורטטים, ט"ס אליוט, מאנגלית: מאיה בז'רנו, קשב לשירה, תשס"ח).

הרב שלמה גורן נהג לומר (אשמח אם מישהו יצביע לי על המקור המדויק) על הנאמר **במסכת סוטה**, מט' ע"ב: שלפני בוא המשיח, יתגלו הסימנים החריגים הבאים: החוצפה תגבר, היוקר יאמיר, בן יתחצף בפני אביו, ואנו **סומכים על אבינו שבשמים**. האם גם סימן זה, הוא טוב או רע? כמובן שהנטייה לומר כן. אבל הרב גורן אומר, שגם סימן זה הוא לא טוב. **הואיל וכדי שד' יעזור כדי לקדם את ביאת המשיח, אנחנו צריכים לקום ולעשות ולא לשבת ולומר, אנו סומכים רק על אבינו שבשמים שיעזור.**

השבת שהיא שבת שירה וטו' בשבט, נקפיד לאכול בשירת החירות והעצמאות, פירות טריים מאדמת ארץ ישראל ולא פירות מיובשים מאדמות ניכר של טורקיה ורומניה. יהא לכך ביטוי ממשי למשמעות של יצירתו של האדם, של עם חופשי בארצו- האחראי על חירותו במולדתו.

ד' ייתן לכם לחם, אם תחרשון את האדמה - אדמת ארץ ישראל.